

Dannevirke 2.-5. juni 2025 - en historisk cykeltur.

De sidste to år har jeg glad cyklet i Slesvig-Holsten med andre temaer. Med afdækningen af oldefar Niels Christian Christensens (NCC, 1839-1913) deltagelse i 1864-krigen var 2025-temaet oplagt.

I sommeren 2023 besøgte jeg lidt tilfældigt (var på ruten) det lille museum, der - underligt nok - staver sit navn "Dannevirke", beliggende tæt ved "*Porten*", dvs. det sted i volden, hvor der i fordums tid var en ganske smal passage, jf. kort nedenfor.

Her er nu et stort byggeri i gang, nemlig et nyt formidlingscenter. Fra hjemmesiden citeres: *"Det er A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal samt Augustinus Fonden, som i 2020 besluttede at donere 64 hhv. 13 millioner kroner til Sydslesvigsk Forening til opførelse af et nyt formidlingscenter. I mellemtiden er dette beløb blevet forhøjet. Samtidig har den danske stat og den tyske delstat Slesvig-Holsten besluttet at støtte driften af det nye museum med hver 1 mio. kr. om året".* Det forventes færdig i 2027.

Stedet ligger ved "**Dannevirke Arkæologiske Park**", som omfatter *Thyraborg, Hovedvolden, Porten, Valdemarsmuren* og *Skanse 14*. Siden juni 2018 har Dannevirke sammen med Hedeby været UNESCO-verdensarv, hvilket nok er hovedårsagen til det store byggeprojekt, ja, sikkert en af forudsætningerne. Citat fra folderen:

"Dannevirke er Nordens største fortidsminde. Det historiske fæstningsanlæg består af 30 km volde og mure, som løber tværs over Jyllands smalleste sted. Det ældste Dannevirke blev bygget i 400- og 500-tallet for at markere deres territoriums sydgrænse. Vi kalder Dannevirke for Danmarks dåbsattest¹.

Dannevirke er blevet udbygget i flere omgange i takt med, at det store kristne Frankerrige rykkede tættere og tættere på i løbet af vikingetiden. Danerkongerne så behov for at befæste sydgrænsen mod invasioner og overfald fra frankere, saksere og vendere. I vikingetiden blev voldene også brugt til at beskytte handelsvejene fra Vesterhavet til Hedeby, som dengang var Nordeuropas største handelscenter.

Dannevirke har i løbet af århundrederne udviklet sig til et af Danmarks største nationale symboler. Siden 2018 har det været UNESCO-verdensarv sammen med Hedeby. Det arkæologiske grænsekompleks vidner både om fortidens kulturgrænse og den kulturelle udveksling, der fandt sted i Hedeby. I dag tager danske og tyske sammen hånd om denne kulturarv".

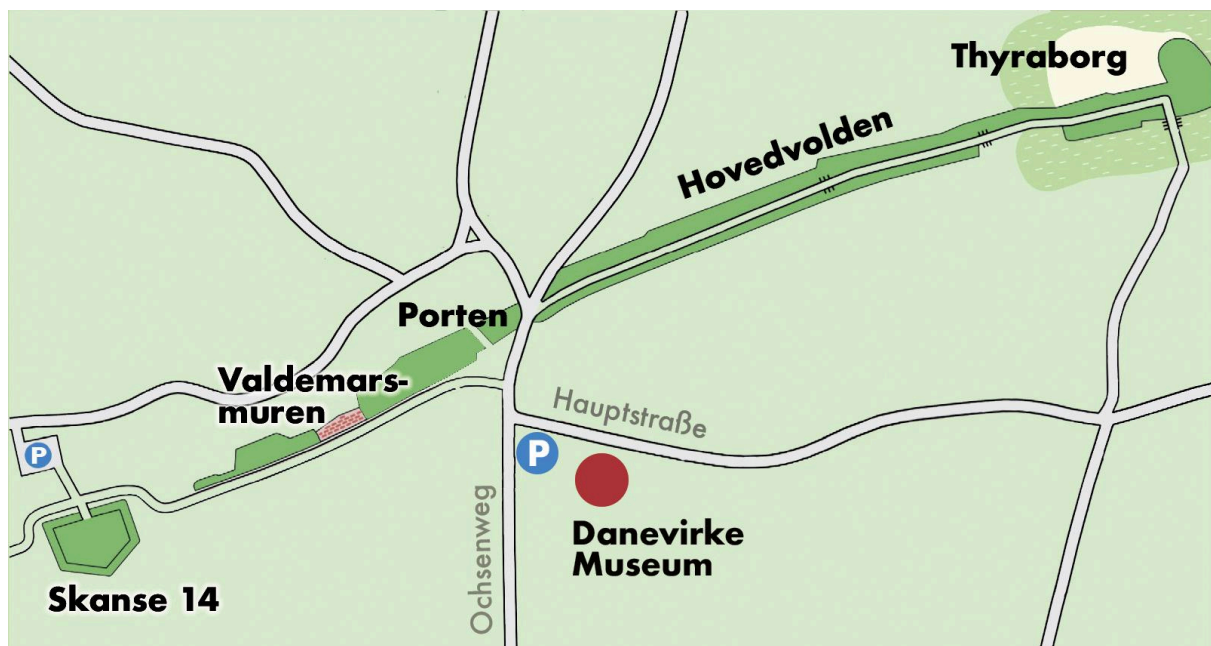
Vest for de nævnte voldafsnit ligger *Krumvolden*, der strækker sig næsten helt til Hollingsted ved Trenen, og øst for *Thyraborg* sker en opsplitning i hhv. *Nordvolden* og *Forbindelsesvolden*, der forbinder *Thyraborg* med *Halvkredsvolden*, der omkranser Hedeby, se kortet.

¹ Burde rettelig være *fødselsattest*, da fødsel kommer før dåb. De senere Jellingesten omtales normalt som *dåbsattesten*. (Kilde: Familien Nørup).

Foruden denne ældste del findes det langt nyere - og dengang topmoderne - *Kovirke*, der er anlagt i vikingetiden, formentligt sammen med 900-tallets store ringborge. Det er dateret til o. 985 og kan derfor være bygget af Harald Blåtand (Bluetooth!) eller Svend Tveskæg. Store dele heraf er sløjfede og er især kun velbevaret vest for Hærvejen.

og heraf den arkæologiske park:

Afdækningen af NCC's status som veteran fra 1864 og især opdagelsen af, at han må have været med i krigens allerførste egentlige kampe, satte mig dernæst i gang med studiet af området, og jeg søgte efter bedste evne detaljeret kortmateriale fra Hedeby/hedeby Nor til Ellingsted.

Området er imidlertid undergået enorme forandringer siden 1864 - udtrykt i ét ord: **Udviklingen**, der over lange stræk har været stort set uinteressert i Dannevirke og især dens rolle i 1864-krigen, set med danske øjne: Skanserne er sløjfede, dele af volden ligeså i forbindelse med vejanlæg, grusgravning, militær flybase (Jagel) og den almindelige byudvikling (Bustrup, der nu hedder Busdorf. Her var i 1864 en gigantisk skanse - Bustrup

Forværk, som det **ikke** lykkedes mig at nå frem til! Dertil kommer, at hele det enorme voldområde, ja store dele af egnen nu er sprunget i skov, og det er ærlig talt umuligt at forestille sig området helt fri for bevoksning - som det var i februar 1864 (og tidligere). Det samme gør sig i øvrigt gældende for langt det meste af Hærvejen/Oksevejen, der dengang overvejende forløb gennem et åbent, lyng- eller græsklædt landskab.

På toppen af volden er der de fleste steder stier, som hyppigt kun er tilgængelige via trapper, andre steder går der stier langs volden. Kort sagt: Man kan ikke bare cykle på eller langs volden, og forbudsskiltene står tæt. De mange kilometer er med andre ord bedst fremkommelige til fods.

En sådan tur er afhængig af vejret, som efter en lang, stabil periode slog om i udsigten til noget mere ustadigt og fugtigt, dog uden "trusler" om regn før onsdag eftermiddag.

Mandagen var næsten udelukkende afsat til at komme frem til hotellet i Slesvig. Jytte kørte min cykel og mig til Hærvejen/Oksevejen ved Harrislee (Harreslev). De første ca. 20 km mod syd er Oksevejen nu en asfalteret og stærkt trafikeret landevej med cykelsti, der går lige til Sankelmark, Oversø, Sønder Smedeby og Stenderup Å, steder, der alle var skuepladser for træfninger eller hårde kampe under tilbagetoget fra Dannevirke den 5. - 6. februar 1864.

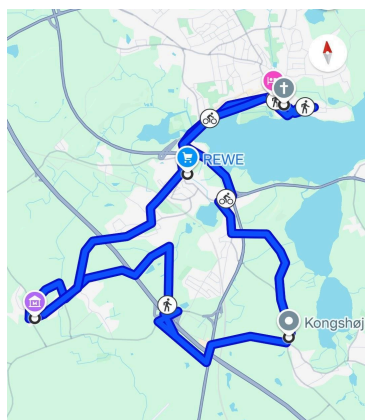
1864-krigen spiller åbenlyst en helt anden rolle i Slesvig-Holsten end i Danmark (Gælder i øvrigt også 3-årskrigen): Mindesmærkerne hylder (næsten) udelukkende østrigere og preussere, vore hovedmodstandere. Vi danskere var de onde!

Jeg gjorde holdt i Sankelmark ved det danske mindesmærke vest for vejen for de tapre danske soldaters indsats den 6. februar 1864 - og overså ved denne lejlighed (dvs. udturen) det langt større mindesmærke på toppen af højen øst for vejen - nu for de tapre østrigere. Her afviste danskernes 7. brigade efter hårde kampe østrigerne, der måtte opgive forfølgelsen af den danske hær, hvoraf størstedelen kunne fortsætte til Dybbøl via Flensborg. [Link til fotoalbum.](#)

Resten af vejen til Slesvig havde jeg ladet GPS'en bestemme og dens rute krydsede A7, så helt optimal kan det næppe have været. Jeg tjekkede ind på hotellet ved 16-tiden og nåede både til det nærliggende turistbureau og Domkirken, St. Petri, der ligger lige overfor. Den kirke er i sig selv hele turen værd, og jeg kom der faktisk hver dag en lille times tid for at nyde dens helt utrolige skønhed og ro. [Link til fotoalbum.](#)

Den følgende dag (dvs. tirsdag) var planlagt til området lige vest for Haddeby/Hedeby Nor med *Halvkredsvolden*, *Kongshøj*, *Bustrup* og *Hovedvolden* med *Thyraborg*, *Valdemarsmur* og *Skanse 14*. Vejret var helt perfekt med sol, 18-20 grader og kun let vind. Jeg fandt *Halvkredsvolden* ved Bustrup/Busdorf (fotos) og fulgte stien gennem området, der er omkranset af den. (Her findes en rekonstrueret del af Hedeby's vikingebosættelse, som imidlertid ikke var en del af turen). Lidt syd for *Halvkredsvolden* ligger så *Kongshøj*, nu et fredet mindesmærke til minde om (igen!) tapre østrigere, der her 3. februar angreb bl.a. NCC og erobrede højen. Dens strategiske betydning var meget stor, da man herfra med kanoner kunne beskyde Dannevirkes skanser, især *Bustrup Forværk*, der var den måske stærkeste skanse i Dannevirke, og som det ikke lykkedes mig at finde frem til, skjult af vejanlæg, bebyggelse og bevoksning. Men jeg ved, at der i det mindste er rester af den.

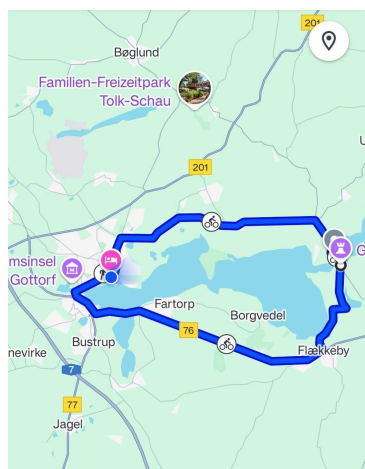
Tirsdagens rute (35-40 km):

Efter den forgæves søgning efter *Bustrup Forværk* fortsatte jeg ruten mod *Thyrborg* i en stor sydlig bue via Jagel med brølede Luftwaffe jettfly i luften. Helst havde jeg brugt *Forbindelsesvolden*, men det er ganske enkelt umuligt med cykel. Til gengæld fandt jeg via den lille landsby Gross Dannewerk (!) en umarkeret markvej og sti frem til banken med dronning Thyras navn. Stedet har i 700-tallet ligget i den nu tørlagte Dannevirke sø, men mange forhold er stadig uafklarede. Fra borg-banken kunne jeg uden problemer trække min cykel på en sti på toppen af volden ca 1 km til Danevirke Museum. Jeg var helt alene i det pragtfulde vejr omgivet af fuglesang, den skønneste bevoksning, store og små træer, græs og blomster. Slet ikke så ringe endda!

Det lille museum blev betjent af en venlig tysk dame, der talte perfekt dansk, som jeg roste meget (uden bagtanker). Hun fortalte, at hun havde læst dansk sprog og kultur på universitetet i Kiel. Damen udstyrede mig med en folder (citeret ovenfor) og informerede om *Dannevirke Arkæologiske Park*, alt sammen i gåafstand af museet, så jeg lod cyklen stå og fulgte en glimrende grussti til Skanse 14 (en rekonstruktion, da alle skanser blev ødelagt af preusserne efter tilbagemænkningen) forbi *Valdemarsmuren*. Navnet refererer til Valdemar den Store, der fra 1160erne fik opført en 4 km lang og 5-7 meter høj teglstensmur. Muren var en sensation, idet der dengang højst fandtes en håndfuld bygninger af teglsten i Danmark. Der blev brugt ca. 6,5 mio. af de store og meget kostbare mursten. Formentligt et anlægsprojekt, der mindst kan måle sig med en storebæltsbro. I de følgende århundreder blev muren (mis-) brugt som leverandør af byggemateriale til herregårde, kirker og almindelige gårde. Det meste af resterne er skjult i *Hovedvolden*. [Link til fotoalbum 3. juni.](#)

Onsdagens rute (35-40 km):

Onsdagen var planlagt til en tur langs Dannevirke helt ud til Hollingsted, men vejrudsigten meldte regn, så jeg improviserede en helt anden rute, der kunne afkortes til kun at vare formiddagen, nemlig langs nordsiden af Slien til Brodersby, med færge til Mysunde (ca. 5 minutter) og via Flækkeby langs sydsiden af fjorden tilbage til Slesvig. Det fine ved dette alternativ er bl.a., at vi så også får **preusserne** på banen. Vore modstandere i 1864 bestod foruden af slesvig-holstenere og østrigere også af preussere. Preussen var, skulle det vise sig, i virkeligheden hovedmodstanderen. Preussens virkelige leder var dengang selveste Otto von Bismarck (1815-1898), der i årevis havde fremmet opbygningen af en formidabel krigsmaskine, hvis

mestertænker i øvrigt var general Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800-1891). - Han fik sin første militære uddannelse som landkadet i København (!), men forlod allerede i 1822

Danmark for at indtræde i den preussiske hær. Fra 1857 stod han med rang af generalløjtnant i spidsen for generalstabten, dvs. den overordnede krigsplanlægning. Han blev bagmanden for Preussens række af utrolige militære sejre, idet Preussen allerede et par år senere besejrede dets våbenbroder og allierede, Østrig, ved Königsgrätz. Blot 4-5 år senere kom turen til Frankrig (1870-71), der ligeledes blev besejret i en hurtig krig. Der går således en lige linje fra Dybbøl til Königsgrätz til Sedan og Tysklands samling til et kejserrige. Moltke blev forfremmet til generalfeltmarskal og fik en stor bonus (bonusløn er ingen ny opfindelse). Preussen var Kontinentaleuropas stærkeste militærmagt - hvilket måske gør udfaldet af krigen i 1864 lidt lettere at bære?

Den 2. februar 1864, dag 2 i krigen, angreb *preusserne* den danske forsvarslinje ved Mysunde (en del af Dannevirkestillingen) med henblik på at sætte over Slien på dette smalle sted for at falde den danske hovedstyrke ved Dannevirke i ryggen (Moltkes overordnede plan). Stedet blev forsvaret af to danske skanser, en på hver side af vejen fra syd ind til byen og overgangsstedet. Der lå tæt tåge over Slien, da preusserne angreb, og en voldsom artillerikamp udviklede sig. Den preussiske styrke på ca. 10.000 mand og 64 feltkanoner blev kommanderet af prins Friedrich Karl overfor ca. 2.500 danske forsvarere med 20 kanoner. Vejrforholdene bevirkede, at preussernes artilleri stort set ikke ramte de danske stillinger, der til gengæld svarede igen med kardæsker (haglskud fra kanoner), hvor nøjagtigheden ikke er helt så afgørende. Efter 8 timer med kardæsker trak preusserne sig tilbage. Dansk sejr! - Men det fortæller mindesmærket intet om. Hallo altså! (PS om Friedrich Karl: Han var en af sin tids største hærførere, bror til den senere kejser Wilhelm I, og sejrherre ved Dybbøl. Han deltog i øvrigt også med udmærkelse i 3-årskrigen.)

Sejren ved Mysunde gav den danske overgeneral Christian de Meza (1792-1865) muligheden for at reorganisere og trække hæren tilbage fra Dannevirke. Alternativet havde været total udslettelse efter få dages kampe. Nederlag led vi så alligevel. Først på Dybbøl Banke den 18. april og få måneder senere, da preusserne erobrede Als, og vi - igen - led meget store tab.

Jeg nåede efter 35-40 km tilbage til hotellet i godt vejr, men det varede ikke længe før den første byge kom. Dog ikke særlig voldsomt, men det var jo ikke til at vide på forhånd, og jeg kunne så bringe orden i mine mange fotos og gøre klar til hjemturen dagen efter, hvor vejrmeldingen igen stod på ustadigt. [Link til fotoalbum 4. juni.](#)

Torsdag morgen var jeg klokken lidt i syv første gæst til Frühstück, så jeg kunne stige på cyklen inden klokken otte. Jeg skulle jo nå et tog i Padborg - også i tilfælde af en punktering. Ruten fulgte de første kilometer Flensborg Landevej, som hæren også fulgte under tilbagetoget. Fra Isted fulgte jeg (vistnok) overvejende Hærvejen, der sine steder blot er en smal grussti gennem skove. Jeg tror, jeg kørte en strækning på mindst 10 km uden at se et eneste menneske, men solen skinnede og fuglene sang. Jeg gjorde dog først et kort ophold ved Isted Kirke, hvor der er et slesvig-holstensk mindesmærke for Rejsningen (Erhebung) - ikke oprør, hvad så forskellen måtte være? Oprør (Aufruhr) lyder måske lidt ulovligt, mens Erhebung lyder mere retfærdigt?

Isted er jo stedet, hvor 3-årskrigen fandt sin afslutning i Nordens største feltslag med dansk sejr, men det var ikke temaet for denne tur. Vi var der i bil for en del år siden, og havde svært

ved at finde mindesmærker. Slesvig-Holstenerne har helt åbenlyst nedtonet dette nederlag, som de helhjertet modarbejdede, og freden varede jo også kun i ca. 13 år.

Jeg passerede tilbagetogets kendte steder: *Helligbæk*, hvor østrigerne først fik kontakt med de retirerende danskere. *Stenderup Å*, hvor 7. brigade fortsatte og 8. brigade (med oldefar) dannede bagtrop. *Smedeby*, den første egentlige kamp, hvor 4. kompagni gjorde omkring og konfronterede østrigerne. *Sankelmark*, hvor 7. brigade igen var bagtrop og stoppede den østrigske forfølgelse. Hærens tilbagetog var sikret. [Link til fotoalbum](#).

Appendix 1

Krigen 1864, begyndelsen indtil Dybbøl

Krigen indledtes den 1. februar 1864 og afsluttedes med Wienerfreden den 30. oktober 1864.

I december 1863 gik en forbundshær under østrigsk og preussisk ledelse ind i Holsten, hvorfra de danske styrker trak sig tilbage - uden kamp. Den 1. februar 1864 overskred de fremmede tropper Eideren og fortsatte ind i Slesvig, og krigen var en realitet.

Krigsrådet den 4. februar.

Den danske hær ved Dannevirke var på 38.000 mand og det var isvinter med tilfrosne flanker. Ved sommertid og en veltrænet hær på 60.000 mand ville stillingen givetvis kunne leve op til de tårnhøje forventninger.

Den 3. februar 1864 kom 9. regiment i heftig kamp med østrigske styrker i terrænet foran Dannevirke ved Bustrup Forværk, Kongshøj, Vedelsvang, Over Selk og Jagel. Her fik NCC sin ildbåd. Kampen varede indtil mørket faldt på. Danskerne trak sig tilbage til selve Dannevirke og mistede hele forterrænet inkl. Kongshøj, hvorfra fjenden nu ville kunne sende artilleriild direkte mod danskerne i Dannevirke.

Træfningen var meget blodig for danskerne og østrigerne med samlet tab på sammenlagt o. 900 dræbte og sårede, nogenlunde ligeligt fordelt (Kilde: Kaptajn Dinesen)

Den 4/2, kl. 18:00 blev der afholdt krigsråd, indkaldt af overgeneral Christian de Meza i hovedkvarteret, Prinsens Palæ, næsten lige over for Gottorp Slot: de Meza tog ordet med følgende spørgsmål: *"Skal hæren modtage en nært forestående kamp, eller vil det være rigtigere at trække hæren tilbage til de to mindre stillinger ved Dybbøl og Fredericia?"*

Det stærkt følelsesladede møde varede fem timer. Alle vidste, hvilke forhåbninger kongen, regeringen og befolkningen satte til Dannevirke. Et mislykket forsvar kunne udslette hæren, der dog også kunne gå under på ynkkeligste vis under et tilbagetog. Regeringens forholdsordre til de Meza var også, at hærens eksistens ikke måtte stå på spil - altså to ordrer i modstrid: Dannevirke må ikke opgives og hæren skal fortsat kunne forsvare Danmark.

Mødet endte med, at de forsamlede officerer underskrev et dokument, hvori de tilsluttede sig for "et frivilligt, regelmæssigt tilbagetog, som bør tiltrædes i morgen med alt i stillingen værende materiel".

5/2. Straks ved daggry blev der gjort parat til det store tilbagetog, dvs. de første enheder skulle sætte sig i bevægelse hen på eftermiddagen, samme dag.

Tilbagetoget fra Dannevirke

8. brigade med 9. regiment og 1. kompagni var sidst på eftermiddagen og først på aftenen den 5/2 indkvarteret for natten - for første gang i flere døgn under ordentlige forhold. Inden kompagnichefen for 1. kompagni (premierløjtnant Redsted) gik til ro sent på aftenen, forhørte han sig i bataljonshovedkarteret, om der skulle være indløbet nye ordrer. Og det var der - mildt sagt - ordren om rømning af Dannevirke, hvor 7. og 8. brigade kom til at agere bagtropper for den samlede hær. De to brigader sluttede sig til en næsten 30 kilometer lang procession af frysende og forhutlede mænd på isglatte veje og i snestorm.

Østrigerne opdagede naturligvis rømningen og optog forfølgelsen.

Ved den lille landsby Helligbæk ca. 15 km nord for Slesvig by blev de bageste danske tropper indhentet af østrigsk kavaleri.

Stenderup Å: 7. brigade og 8. brigade danner nu bagtrop indtil Sankelmark

Smedeby: Første regulære kamp med østrigerne. Fire kompagnier går omkring, bliver angrebet og afviser angriberne. Husarer og artilleri.

Sankelmark. 7. brigade overtager rollen som bagtrop og kommer i voldsom kamp med forfølgeren. Meget store tab på begge sider, men den danske hær får ro til at trække sig tilbage. De fleste til fods til Dybbøl.

Appendix 2

Den danske hær ved krigsudbruddet

Kommanderende general: *Overgeneral de Meza*

- I. Division (infanteri): Generalløjtnant Gerlach
 1. brigade (2. og 22. regiment): Oberst Lasson
 3. brigade (3. og 18. regiment): Generalmajor Vogt
 3. brigade (16. og 17. regiment): Oberst Wørishøffer
 - 16 kanoner
- II. Division (infanteri): Generalmajor du Plat, stabschef major E. Schau
 4. brigade (4. og 6. regiment): Generalmajor Wilster
 5. brigade (7. og 12. regiment): Oberst Harbou
 6. brigade (5. og 10. regiment): Oberst Bülow
 16. kanoner
- III. Division (infanteri): Generalmajor Steinmann, stabschef kaptajn Blom
 7. brigade (1. og 11. regiment): Oberst Müller
 - 8. brigade (9. og 20. regiment): Oberst Scharffenberg (Obs.: N. C. Christensen)**
 9. brigade (19. og 21. regiment): Oberst Neergaard
- IV. Division (rytteri): Generalløjtnant Hegermann-Lindenchrone

Dertil kom
Infanterireserven (8. og 15. regiment)
Reserveartilleriet
Ingeniørparken

Appendix 3

Ejderen - grænsen mellem Norden og det romerske rige.

Ejderstenen - en tavle, der o. 1670 blev anbragt over Rendsborgs byport mod Holsten. Tavlen bærer indskriften "*Eidora. Romani Terminus Imperii*" (**Ejderen. Grænsen for det romerske rige**) Kilde: <https://da.wikipedia.org/wiki/Ejderstenen>

Kilder:

Claes Johansen: Dødsfælden Dannevirke, forlaget Turbine 2014, 1. udgave, 1. oplag. Dannevirke.

https://danmarkshistorien.lex.dk/Dannevirke,_500-
<https://da.wikipedia.org/wiki/Dannevirke>
<https://danevirkemuseum.de/>

Esbjerg, den 9/6 2025
Jørgen Riis Johansen

Efterskrift

3-årskrigen's mål var for slesvig-holstenerne en et selvstændigt Slesvig-Holsten, men da DK efter stormagternes indgriben stod som sejrherre, blev udfaldet en fortsættelse af helstaten, dvs. inklusive Holsten, som ville gøre en varig fred umulig. Omvendt ville den foretrukne danske løsning, nemlig en indlemmelse af det gamle hertugdømme Slesvig til Ejderen, aldrig nogensinde blive accepteret af holstenerne eller af det meget store antal tysksindede i Slesvig. De konfliktpunkter, der havde udløst krigen, fortsatte efter fredsslutningen og var stærkt medvirkende til krigen i 1864.

Slesvig - dansk eller tysk?

I 1864 bestod Danmark af kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Hele staten var kun bundet sammen af monarkens person. Tyskland var endnu ikke en stat, men snarere et projekt. Man havde en drøm om, at de forskellige tyske områder skulle samles til ét Tyskland. Slesvig og Holsten lå lige på grænsen mellem Danmark og det kommende tyske kejserrige (Preussen), og stridens store spørgsmål blev, hvorvidt de skulle være danske eller tyske. I 1864 kulminerede det hele i, at Danmark kom i krig mod Preussen og dets allierede, Østrig, om Slesvig. (Fra Nationalmuseets hjemmeside)

Ved freden i Wien (30/10 1864) mistede Danmark Slesvig-Holsten og Lauenborg til Preussen og Østrig. En af de bagvedliggende faktorer var slesvig-holstenernes ønske om et selvstændigt Slesvig-Holsten som medlem af Det Tyske Forbund. Men Preussen/Bismarck havde helt andre planer, nemlig krigen mod Østrig, Tysklands samling under Preussen og Slesvig-Holstens indlemmelse i Preussen som en provins. Krigen Preussen-Østrig sluttedes med freden i Prag, hvor det multinationale Østrig paradoksalt nok fik indføjet en paragraf 5, der overdrager Preussen alle rettigheder til hertugdømmerne "dog således, at befolkningen i de nordlige distrikter af Slesvig skal afstå til Danmark, når den ved fri afstemning tilkendegiver ønsket om at blive forenet med Danmark". Denne passus tændte et lys i mørket for det store danske mindretal og førte efter det tyske kejserriges nederlag i første verdenskrig til afstemningen i 1920.

Slesvig-Holstenernes kamp for selvstændighed mislykkedes: De endte som en preussisk provins, der blev totalt omkalfatret mht. administration, lovgivning og administrative inddelinger, militærtjeneste osv. osv. Men de slap for danskerne. Det store danske mindretal, sønderjyderne, var helt sikkert krigens største tabere.